

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT MOLIYA TIZIMIDAGI MAKROIQTISODIY KO‘RSATKICHLAR

Abdumalik Abdurahmonov Abdug`ani o`g`li

Annotatsiya: Ushbu tezisdavlat moliyasini boshqarish, O‘zbekistonda davlat moliyasini samarali boshqarish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar va davlat moliya tizimini takomillashtirish bo‘yicha strategiyaning ustuvor yo‘nalishlari tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: moliya, davlat moliyasi, davlat moliyasini boshqarish, taraqqiyot strategiyasi, davlat moliya tizimini takomillashtirish strategiyasi.

Davlat byudjeti to‘g‘risida batafsil ma‘lumotlar joylashtirilib kelinayotgan “Openbudget.uz” axborot portali 2019 yilning yanvar oyidan boshlab ishga tushirildi;

Davlat byudjeti ijrosi to‘g‘risidagi ma‘lumotlar Davlat moliyaviy statistikasi (GFS) standartlariga muvofiq shaklda Xalqaro valyuta jamg‘armasining saytida joylashtirib borilmoqda;

2019 yildan boshlab tuman va shahar byudjetlarida hosil bo‘ladigan qo‘shimcha manbalarining kamida 10 foizi fuqarolar tomonidan bildirilgan tadbirlarga asosan yo‘naltirish mexanizmi joriy etildi;

Byudjet mablag‘larini tasarruf etuvchilar hamda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan byudjet mablag‘laridan foydalanish jarayonini to‘liq o‘z rasmiy saytlarida e‘lon qilib borishlarini tartibga soluvchi qonun va qonunosti hujjatlariga tegishli normalar kiritildi.

Shuningdek, 2020 yildan boshlab ilg‘or xorijiy tajribadan kelib chiqqan holda Davlat byudjeti loyihasi ilk bora Qonun shaklida qabul qilindi hamda vazirlik va idoralarning vakolat va mas‘uliyatini oshirish maqsadida byudjet xarajatlari avvalgidek sohalar bo‘yicha emas, balki vazirlik va idoralar kesimida tasdiqlandi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi respublika byudjeti xarajatlari O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis palatalari tomonidan, mahalliy byudjetlar esa tegishli xalq deputatlari kengashlari tomonidan tasdiqlash amaliyoti joriy etildi.

2018-2019 yillar davomida mamlakatda soliq islohotlari amalga oshirilib, iqtisodiyotga soliq yuki kamaytirishga erishildi, shuningdek soliq turlari maqbullashtirilib, qo‘shilgan qiymat soliq to‘lovchilar sonini oshirish hisobiga qo‘shimcha qiymat solig‘i zanjirini hosil qilishga erishildi.

Yangi tahrirdagi Soliq kodeksida soliqlarni ortiqcha undirganlik uchun davlat soliq xizmati organlarining javobgarligi kuchaytirildi, zamonaviy usullarni qo‘llagan holda xorijiy amaliyotda sinalgan soliq nazorati shakllari joriy etildi, shuningdek,

solliqlarni hisoblash va to'lash tartiblari soddalashtirildi.

Shu bilan birga, o'tkazilgan tahlil natijalari davlat moliyasini boshqarish tizimida mamlakatning o'rta va uzoq muddatli byudjet loyihalarini rejalashtirish bo'yicha qo'yilgan maqsadlarga erishish borasida qilinadigan ishlar ko'pligini ko'rsatdi.

Xususan, byudjet tashkilotlari va muassasalari hamda davlat ulushi mavjud bo'lgan korxonalarining hisobi alohida yuritilishi, shuningdek vazirlik va idoralarning byudjetdan tashqari mablag'lari konsolidatsiyalashgan byudjetda aks ettirilmasligi Davlat byudjeti mablag'larining shaffofligini to'liq ta'minlashga to'sqinlik qilmoqda.

Mahalliy byudjetlarni mustaqil ravishda belgilab olish imkonini beradigan byudjetlararo transfertlarni hisoblashning shaffof metodologiyasini ishlab chiqilmagan.

Davlat xaridlari va investitsiyalarini boshqarish samaradorligini oshirish, davlat qarzini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish, davlat aktivlari va majburiyatlarini boshqarish uchun tavakkalchiliklarni baholashning samarali tizimini joriy etish taqozo etilmoqda.

Ko'rsatib o'tilgan kamchilik va muammolar amalga oshirilayotgan byudjet siyosatini ob'ektiv va ishonchli baholash imkonini bermaydi hamda byudjet xarajatlarini o'rta muddatga mo'ljallangan davlat dasturlari bilan samarali tahlil qilishga to'sqinlik qilmoqda.

Shu munosabat bilan, bugungi kunda davlat moliyasini sog'lomlashtirishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlari olib borish zarur hisoblanadi.

Mamlakatning uzoq muddatli rivojlantirish kontseptsiyalari hamda ustuvor davlat dasturlari, xususan, 2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Taraqqiyot strategiyasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining har yilgi Oliy Majlis palatalariga murojaatnomasi, 2030 yilgacha Mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish kontseptsiyasi hamda boshqa shu kabi davlat dasturlari Strategiyani ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qildi.

Strategiyaning asosiy maqsadi har tomonlama puxta o'ylangan byudjet siyosatini olib borishni, mamlakatni ijtimoiy - iqtisodiy rivojlantirishga yo'naltirilayotgan byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishni, ularning shaffofligi va ochiqligini ta'minlashga qaratilgan davlat moliyasini boshqarishning samarali tizimini yaratishdan iborat.

Strategiyaning maqsadlariga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalarni amalga oshirish zarur:

- strategik maqsadlarga yo'naltirilgan hamda o'rta muddatga mo'ljallangan soliq-byudjet siyosatini yuritish;
- fiskal nazoratni kuchaytirish, birinchi darajali byudjet mablag'larini taqsimlovchilari uchun ajratiladigan byudjet mablag'larining chegaralangan

miqdorlarini Oliy Majlis tomonidan belgilash orqali byudjet jarayoni ishtirokchilarining mas'uliyatini va hisobdorligini oshirish;

uzoq muddatga davlat moliyaviy barqarorligini ta'minlashga yo'naltirilgan soliq-byudjet siyosatini joriy etish;

–□ byudjet jarayonining shaffofligi va byudjet ma'lumotlarining ochiqligini oshirib borish;

–□ byudjetlararo munosabatlarni tubdan isloh qilish, mahalliy byudjetlarning mustaqilligini va javobgarligini oshirish hamda byudjetlararo transfertlar taqdim etishning shaffof mexanizmini joriy etish.

Strategiyani ishlab chiqishda nafaqat iqtisodiyoti rivojlangan davlatlar, balki moliyaviy-iqtisodiy jihatdan tuzilishi bo'yicha o'xshash mamlakatlar tajribasi ham o'rganib chiqilgan.

Strategiyani amalga oshirish davri 2024 yilgacha mo'ljallangan bo'lib, quyidagi oltita muhim maqsadlarni o'z ichiga oladi:

Mazkur Strategiyani amalga oshirish uchun Moliya vazirligi tomonidan Strategiyada belgilangan maqsadlarga bosqichma-bosqich erishishni nazarda tutuvchi Harakatlar rejasi ishlab chiqilgan.

Endi yuqorida belgilangan har bir maqsadga erish uchun belgilangan ustuvor vazifalar bilan tanishib chiqsak.

Birinchi maqsaddan kelib chiqib, davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarini samaraliroq boshqarish imkonini yaratish maqsadida byudjet jarayoni ishtirokchilarining o'rni va byudjet vakolatlarini qayta taqsimlash zarur.

Davlat byudjetining barqarorligi va daromadlarni prognoz qilish imkoniyatini oshirish, shuningdek samarali davlat siyosatini yuritish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun belgilangan maqsadlarga erishish uchun byudjet jarayonining barcha bosqichlarida vazirlik va idoralar faoliyatining o'zaro muvofiqligi va hamkorligini ta'minlash yuzasidan zarur tadbirlarni amalga oshirish.

Davlat faoliyatining sezilarli qismi Davlat byudjeti jarayoni doirasidan tashqarida, ya'ni vazirlik va idoralar tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning bir qismi ularning byudjetdan tashqari mablag'lari hisobidan, shuningdek davlat ishtirokidagi korxonalar hisobidan amalga oshirilmoqda.

Uzoq yillar davomida byudjetlarning darajalari o'rtasida daromadlar va xarajatlarni o'tkazish vakolatlari aniq mustahkamlanmaganligi sababli mahalliy hokimiyat organlarida byudjet mablag'larining samaradorligi va natijadorligini oshirish uchun etarli rag'batlantiruvchi omillar bo'lmagan.

Bundan tashqari, ayrim davlat korxonalari faoliyatining samaradorligi pastligiga qaramasdan iqtisodiyotda davlatning sezilarli ishtiroki saqlanib qolmoqda. Shu munosabat bilan davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirishga yo'naltirilgan davlat korxonalari faoliyatida tarkibiy o'zgartirishlarni amalga oshirish lozim.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda taklif etiladigan islohotlar byudjet ustuvorligini ta'minlash va Davlat byudjeti darajalari o'rtasida majburiyatlarni ajratish hisoblanadi.

Davlat byudjetining to'liqligi, ishonchliligi va Davlat byudjetining strategik yo'naltirilganligini oshirish maqsadida barcha davlat maqsadli jamg'armalari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridagi mablag'larni Davlat byudjetiga qo'shish choralari ko'rish, shuningdek, byudjet hisobotida Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining konsolidatsiyalashgan jami moliyaviy ko'rsatkichlarini yagona shaklda taqdim etish zarur.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "2020-2024 yillarda O'zbekiston Respublikasi davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. 2020 yil
2. Jumaniyozov, I. T. (2021). The Progressive Foreign Experiments in the Activity of Sovereign Wealth Funds. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 109-116.
3. Jumaniyozov, I. (2018). Impact of Development Finance Institutions on Economic Growth: Implications for Reconstruction and Development Fund of Uzbekistan. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 4(2), 84-88.
4. Jumaniyozov, I. (2020). FOREIGN EXPERIENCE IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(2), 1.